

рив зародки нового життя і своєю монументальною постаттю блистів серед духової тьми модерного світу. Менше призначена вона для познайомлення широких кругів читачів з поетом. Їх уявлення і поняття про поетичну творчість взагалі ще в цілості належать до модерних століть, яким Георге видав смертельний бій. Його життя і творчість настільки далекі тим поняттям, що при їхній допомозі неможливо його зрозуміти. Лише цілковите увільнення від цих уявлень і від модерного способу думання може промостити шлях до скарбів його віщого слова. Але такого завдання не ставить собі ця стаття, бо на це потрібна праця десятиліть. Ті ж з-поміж нас, яких душа сповнена тугою за кращим життям і жагою справжньої краси та справжньої поетичної творчості, знайдуть доступ до нього і без часописних заміток.

Модерні часи — коли внаслідок ослаблення релігійности в людині затратилася єдність усіх культурних проявів, коли різні ділянки людського життя стали самостійними і від усеобіймаючих та порадкуючих сил релігійного етосу незалежними — створили тип поета і літературного діяча, що тільки їм відпоєідає. Його завданням є давати в гарні форми приборану, розривкову й займаючу літературу, прикрашувати буденщину, малювати вірні копії сучасности або минувшини, віддзеркалювати гру власних суб'єктивних або збірних настроїв, почувань і зворушень, пропагувати ті чи інші суспільні й політичні гасла. — Всупереч тому в усіх здорових епохах історичного життя зустрічаємо постаті справжнього поета. Це поет віщого слова, сповіститель божої мудрости, пророк народу, законодавець і творець нового життя. Його слово, сповнене жаром творчої душі поета, уняте в тверду форму і гармонійний звук, підтримує життя народів. Для кожного, хто хоче жити вищим, взнеслим життям, є воно конечним кормом, немичним дороговказом, а не засобом до розривки. Таким був Гомер — основник грецького світу (ще Плятон вважав його одним з найбільших законодавців в історії Греції), таким були Плятонові божі люди — мудрці, що мали створити нове життя; для римлян дійсним поетом був *vates*; таким був Данте, звіститель божого порядку і закону у вселенній. Живий образ такого поета віродив у наші часи Стефан Георге. Означення „поет“ у відношенню до таких великих творців не відповідає, бо це слово зробилося в нових часах інферіорним тому, що кожного, більше чи менше зручного віршороба стали називати поетом. Задля недостачі відповіднішого слова для їх означення вживатиму в цій статті вислову „віща людина“ як придаток у відношенню до Георге.

Це не випадок, що Георге виріс у традиціях католицької Німеччини, коли натомість усі інші визначні німецькі поети після середньовіччя вийшли з протестантизму. Західна Німеччина, колишнє ядро римського цїсарства німецького народу, находилася найдовше з усіх німецьких земель під інтенсивним впливом античної, греко-римської духовости. Отже не диво, що вона ви-

дала з надренської землі Георге, який зєднав у собі полуднево-германську свіжість і живучість з красою й ясністю античної Гелляди та з формуючою силою Риму.

В духовім житті Німеччини останніх трьох десятиліть ХІХ століття царив повний занепад. Світла спадщина Гетівської доби була вже давно зужита і більше не ділала. Найкращі сили народу абсорбував державний апарат і господарська експанзія; в міру її зросту упадав загальний рівень культури. „Настає страшна ніч“ — кликав Ніцше, приглядаючись духовому життю свого народу. А Яків Буркгарт писав: „Коли німецький дух реагує проти цього великого насильства — якнайбільше грошей заробити, щоби могли парадувати в великім місті — коли зможе протиставити йому релігію і нове мистецтво, тоді ми вратовані, а коли ні, то ні. — Я кажу: релігію, бо без надземського хотіння, яке зрівноважило би весь цей шал за владою і золотом, не піде... Зміна мусить прийти і прийде, але — Бог знає — після скільки терпінь“.

В такий світ увійшов молодий Георге. У власній крові чув голос землі, з якої вийшов, голос протесту проти нього. Його молода душа терпіла невимовний біль з приводу занепаду всіх взнеслих вартостей, упадку загальної людської достоїнності, затрати всякої шляхетности людської натури. Мету свого життя бачив він з повною ясністю: „Wir hörten den ruf*) Der dröhnend uns zieht Zum dienst Des Schönen: des Höchsten und Grössten“. Служення цьому найвищому — це das schöne Leben, das schöne не в розумінню модерних естетів, що звертають увагу тільки на форму, під якою розуміють лише зверхню схему — в той час, коли форма у властивому розумінню цього слова це зєднання суті з її зовнішнім виявом — та є визнавцями тези „мистецтво для мистецтва“, але в значінню Плятонового καλὸς κ' ἀγαθός, де найвища Краса і найвище Добро зєднані в нерозривній цілості.

Від судьби даною йому мудрістю бачив і розумів, що всі суспільні і політичні уладження, що в механізм переминена держава, не можуть послужити йому засобами в творенню нового гарного життя. Єдиним заборолом його духа проти зматеріялизованого сучасного йому світу, проти спролетаризованого життєвого стилю могло бути тільки животворне слово в двох кругах ділання, які для нього стояли вільні: мистецьке слово і віще пророка. Цим обосновувалася його самотність, відокремлення від власного громадянства, втеча перед кожним публичним виступом. Ця самотність родила тугу за другом, за таким другом, що вогнем своєї душі, могутністю власного духа й ясністю зору йому дорівнював би; але такого не було в його країні. В мандрівках по чужині теж його не знайшов. Правда, в Парижі стрінув гурток мистців, які готові були співпрацювати з ним над збереженням мистецтва перед протимистецькими тенденціями

*) Георге писав іменники малою буквою Ред.

духа часу, але принцип їхньої творчості „l'art pour l'art“ не міг бути основою для спільної праці і тіснішого зближення. З мандрівок повернув з переконанням, що такого друга-сопутника, за яким він шукав, між живими нема. „Also brach ich auf Und ein fremdling ward ich Und ich suchte einen Der mit mir trauerte und keiner war“. Але позитивним вислідом подорожей по цілій західній Європі було спостереження, що — хоч модерне людство в погоні за матеріальним добробутом і технічними удосконаленнями затратило мистецькі первні та знищило всі сили в природі й духовім життю, які могли би розвивати в людині змагання до краси — все таки є ще одиниці, які можуть у себе прийняти твори великого, справжнього мистецтва слова.

Перше місце серед мистецьких засобів належить мові, бо коли мармор, звук, краска це частина природи, то мова є виключно продуктом людського духа. Тому в гієрархії мистецьких висловів займає найвищий ступень мистецтво творчого слова. Дійсне велике мистецтво може вирости тільки на релігійнім світовідчужанню¹⁾, воно не знає поділу поміж формою і змістом: високоартистичній формі відповідає велика шляхетність думки; воно спричинює нове відродження мови народу, даючи їй нову форму і нову силу вислову. Велике мистецтво слова створює свій власний образ упорядкованого світу, свій власний космос; на його подобу упоставляє людину, бо кожне творче слово віщої людини уявляє собою певну, дуже означену частину духового світу, а своєю мистецькою силою, творчим жаром промовляє до найглибших, ірраціональних сфер людського існування, розвиває в людині зародки божеського і мистецького, кристалізує її духові сили, заокруглює їх в гармонійну цілість, даючи в висліді оформлену людину.

Для підготовлення ґрунту такій творчості і для зродження зрозуміння для неї мав служити журнал „Blätter für die Kunst“ („Листки для мистецтва“), який Георге заснував у 1892. р. при співучасті кількох молодих, в більшості католицьких поетів, що вже тоді бачили в нім не лише геніяльного поета, але теж обновителя духового життя. Видавці вірили, що „з мистецтва вийде світле відродження“. Круг читачів журналу означував сам основник і тому „Листки“ були доступні лиш тим, які розуміли його завдання і прихильно відносилися до нового мистецтва. На тлі тогочасного духового життя Німеччини відбивали „Листки“ свіжістю і чистим молодечим запалом. А коли їм закидали холодну поставу, недостачу юности і відчуженість від життя, то вони на такі закиди справедливо відповідали: „В тих простих і ніжних стрічках міститься більше перевероту, чим у всіх ваших гремучих і боєвих закличках“. До співробітництва в „Листках“ приймав Георге лиш тих, що

¹⁾ В тім можна покликатися на авторитет одного з найбільших поетів, Гете, який сказав одного разу; „Люди є лиш так довго творчими в мистецтві, доки є справді релігійними“ (наведено з пам'яті). Тої самої думки був Ніцше. Це знали всі великі поети старших часів, хоч про це не говорили, бо воно було для них найбільш очевидною самозрозумілістю.

мали созвучний йому спосіб бачення й відчуття та в серцях хоч трохи з його вогня; такі могли стати його помічниками. Згодом утворився довкруги нього суспільний гурт таких людей, здебільша поетів, які побіч своєї поетичної творчості займають видне становище у німецькій науці. Вони внесли до неї новий дух, визволяючи її поволи з-під панування модерних поглядів, що робили науку вартістю самою для себе, без уваги на це, чи вона підносить, ушляхетнює та запліднює людське життя, чи навпаки. Важніші між ними: Фридрих Гундольф — знаменитий історик літератури, Фридрих Вольтерс — історик, Бертольд Валентін — автор блискучої книжки про Наполеона В., Карло Вольфскель — історик літератури, Курт Гільдебранд — філософ, Мельхіор Ляхтер — визначний маляр і графік; з молодших: високоталановитий Гайнріх Фрідеман (згинув в війні), якого книжка „Platon, seine Gestalt“ дала зовсім нові погляди на життя і твори цього філософа, Ернст Канторовіч — історик, Макс Коммерель — історик літератури. Скоро відійшли від цього гурта поет Гуго фон Гофмансталь і поет та філософ Людвіг Клягес.

Побіч листків появлялися — в перших роках тільки для обмеженого круга друзів і прихильників — й окремі збірки поетичних творів Георге. Першою збіркою були „Книги“¹⁾ (1895). В них показався він найбільшим і всеобіймаючим духом між сучасними: три світи — античність, середньовіччя й орієнт —, які стали основою нової європейської духовости, восприняв зором своєї інтуїції і перелив у мистецьку форму, зображаючи принадний чар античної ідиллі, змагання людської душі до Бога, та вічну форму орієнту: здобування для здобування, для самої влади, насолоду в її безмежнім уживанню, неминучий упадок як наслідок цього вживання і знов здвиг нового деспота²⁾. „Das Jahr der Seele“ (1897) малює колихання душі віщої людини в пошукуванні за другом. В „Terrich des Lebens“³⁾ (1900) збирає Георге, осягнувши межу мужеського віку і приготовляючись до сповнення свого завдання, всі ще живі сили свого часу, щоби їх зберегти для майбутнього і при їх допоміж створити свій власний світ. Їх уймає він у семи жіночих статуях різних постав: життєрадісність старинної Гелляди; туга за божим небом християнського середньовіччя, висловлена в формі готицьких веж; таємна сила життя, що все вперед змагає; праджерело мистецького первня; могутність любови; жар мистецької душі; формуюча потуга творчості поета, який почуттям народу дає форму, напрям і змісл.

¹⁾ Повна назва збірки: Bücher der hirten und preisgedichte, der sagen und sänge und der hängenden gärten.

²⁾ Не від речі буде звернути на це особливу увагу, бо в нас доводиться часто чути, що саме ця потуга — експазія для самої експанзії — є основною прикметою окцидентальної духовости. Тимчасом один з найсвітліших представників окциденту є іншої думки. Його авторитет для нас у цій справі вповні вистарчаючий.

³⁾ „Килим життя“ — опісля й інші збірки Георге — був виланий у високоартистичнім графічнім опрацюванню Мельхіора Лехтера, що разом з іншими його працями в тім напрямі започаткувало відродження занедбаного в Німеччині смаку до гарної книжки.

Георге зближався до вершка мужеських сил, коли йому усміхнулася доля і на його стежки впровадила геніяльного юнака, що так силою поетичної творчости, глибиною даної йому мудрости і шляхетністю душі стояв з ним в одній площині. Це був той друг, за яким він тужив від молодости й шукав у мандрівках і снах. Як метеор проблестів Максимін у життю цієї віщої людини, бо заздра судьба забрала його в ранній молодості в царство того-світнє, щоби зберегти душу геройського молодця перед старінням тіла. Як Дантові зродилася візія Божественної Комедії з палкої любови до Беатріче і незглибимого болю по її втраті, так Георге з переживань дружби з улюбленим другом і з терпіння по його смерті черпав та сталив сили до створення власної духової держави. Така духова держава в своїх зародках повстає там, де співжиття поміж двома людськими достоїнствами набрало виразно означеної форми і має таку сильну потенцію, що може включати в себе інші людські достоїнства, перетворюючись у спільноту, а згодом і в справжню реальну державу.

З того могутнього переживання повстала найбільша і найсильніша збірка „Der siebente ring“ („Семий круг“ 1907). Тут обличчя Георге прибрало інший вид, хоч по суті залишилось тим же самим, незмінним: співець лагідних тонів, маляр принадних картин, різьбар нового слова став віщим пророком, що зводить порахунки з власним народом, стає з ним на прю, ведений великою любовю до нього, але не любовю невірливою, яка все ідеалізує і сама себе обманує, тільки такою, яка улюблене перетворює, підносить, ушляхетнює і так плекає з любовю все здорове й велике, а нищить гниле й розложене.

Ви¹⁾ — мовив він народові своїому — гнались незугарним бігом за суєтами цього світу, покривали землю велитенськими мертвяками мурів, ви знищили шляхетну кров і довели до панування найнижчих, ви вбили в собі віру і прогнали любов, відвернули голову від Великого і Гарного. А коли я співав сопілкові пісні, з яких мала зродитись нова краса для спрагнених душ ваших, ви гляділи на мене з глузуванням, недовірям і призиравством. В „Мертвім місті“ зображене провалля між світом Георге і сучасними ідолами: в морській пристані, осередку торгівлі і матеріального добробуту все гонить за багатствами і шаліє від їх вживання, а на старе, самотнє місто на горі, якого вежі до вічного сонця сягають, дивиться з погордою. Але там росте нове плем'я, що стане невмолимим суддею для всіх, що свого щастя шукають у рознузданій масовості і пожаданню мертвих речей. Віща людина бачить, як спрагнена і від обилля недужа товпа йде на гору до старинного міста і благає покріплення з живих джерел соняшних верхів, готова дати за це всі свої дорогоцінності; але у відповідь чує грізний присуд: тут не місце на торг, все ваше майно це омана, вже ваша многість є злочином, ідїть

¹⁾ Тут як і дальше подане тільки фрагментарне переповідження думок деяких важніших віршів, яке навіть у приближенню не дає ні найменшої уяви про велич і красу оригіналу.

геть із вашим відразливим блеском, глядіть, як наші молодці вас у море вержуть! — Георге знав, що таких оаз зі самотними містами вже нема на землі, нема свіжих і незужитих народів, які могли б відновити вичерпані потенції історичних народів, як колись зробили це германи, вливаючись у римський світ і приймаючи слово боже. Така обнова мусить вийти з нутра самих же сучасних народів.

Він уявляв собі нову спільноту, що такої обнови має довершити, під видом лицарів священного ордену. Вони зберігають до слухного часу жар своїх сердець і вмілість з гордістю зносити терпіння, слухають внутрішнього голосу своїх душ, з яких говорять божеські накази, свої ряди поповняють силами незужитих сил народу і бережуть свого двора перед ріжними проками, що пустими словесами і магічними штуками схочуть народові uzдоровлення принести, поки між ними не зявиться молодий герой; він перепоїть їх своїм духом і поведе на підбиття й очищення розложеного світу, аби посіяти здорове зерно і створити нове життя¹).

Предтечу таких лицарів і їх вожда хотів бути Георге й їм приготовляв духову державу, вбираючи її в „Семім крузі“ в містечкій формі. З неї зможе повстати реальна держава тільки тоді, коли як перед тисячеліттям подих римської форми проникне „понурі й негнучкі“ німецькі душі, бо без цієї форми північному духові грозить завжди небезпека повороту в безформне, аморфне.

Поезії збірки „Stern des bundes“ (1914) дають закони для тої спільноти, яку створив „Семий круг“. Окрему увагу звернено тут на високий уряд віщої людини — звістити волю Бога, приготувати духовий простір для нових часів і нових людей чину, як цього колись довершив Данте. Таке завдання сягає далеко поза саму радість з містечкого оформлювання слова, це може бути лиш підготовкою в молодості до найвищого мистецтва — творення нових живих форм й упостачування живих людей.

Нероздільною частиною найвищого мистецтва є віща ясно-видючість. Від найдавніших початків існування вищих форм слова були справжні поети — віщі люди, обдаровані не лише божою іскрою містечкого оформлювання, але теж спроможністю бачити й інтуїтивно відчувати найглибші й сутні сили, ділаючі в дійсності, до якої такі люди стоять у безпосереднім відношенню:

¹) Переклад двох віршів з цієї низки помістив п. Ю. Клен у Вістнику (II. 1934.). Оба переклади вповні невдалі, що й цілком зрозуміле, бо поета тієї величини, що Георге, може перекладати тільки вже зміст, що дорівнює йому своєю геніяльністю, а такого Україна ще не видала. Особливість мови, досконалість форми, недосяжна прецизність вислову, де не лише зайвого слова, але навіть зайвої букви, зайвого значка нема, подивудігне узгляднення музично-звукового елементу — все це, поминувши вже зміст, робить поезію Георге трудними до перекладу навіть для великих поетів. До того ще наш перекладач не зрозумів думки в обох віршах, головню в першім „Звितяжці“. У вірші „Дитинство героя“ зіпсула цілий вірш четверта строфа через перепереження слова „schlafend“; вірш „Звितяжці“ (в оригіналі „Einzug“ отже „Вїзд“) таки цілком неподібний до оригіналу; тут перекладач наглядно не зрозумів вірша і внаслідок того переклад уявляє собою карикатуру оригіналу.

тому вони знають закони тих сил, відчувають і бачать їх ясніше та сильніше від других людей, можуть означити їх шлях у майбутності і висловити їх поетичним образом. „Der siebente ring“, „Stern des bundes“, і остання збірка „Das neue Reich“ (1917—28) дають свідоцтво пророчого зору Георге. В шести „пророцтвах віків“ (1907) предсказав Георге світову війну і звязані з нею неминучості: I. Без відзвуку помруть непроглядні тисячі, новим рухом лиш основник дасть імення, для цілих тисячів мірилом буде тільки один; II. Внедовзі сміттям стане ваш дорогоцінний здобуток, а за правду приймете шалені чудовища; III. Мужа! Чину! — жажде народ і висока рада, але не ждїть на того, хто при ваших столах їв, може хто роками в ваших тюрмах спав, встане і чину dokonас; IV. Я бачив здалека столповище битви, як вона внедовзі на наших полях шалїтиме; V. Розрух на сходї: солом'яним огнем залишиться ця борня аж серед безцїльного крику повстане один, та хто ж зможе вдунути правдивий жар в народ старцїв і дїтей? VI. Лиш іздалека приїде дїйсний порятунок від сил, що не вийшли від радощїв і смутку упадаючого свїту, а зродились з туги за гарним життям. — Вже на початку 1917. року бачив його віщий зїр упадок Нїмеччини в свїтовїй вїйні, що він висловив у бїльшїм вїршї „Der Krieg“, який пїзнїше ввїйшов до збірки „Нова Держава“. Цитатом з Божественної Комедїї каже, що слова його, жорстокї для гонених власною совїстю за сором свїй і чужий, стануть посїщенням для тих, якї зможуть їх прийняти: Віща людина вже довго бачила це, що тепер потрясає її народом, з тривоги кривалася кривавим потом на вид, як народи вогнем їгравалися; це кровопролиття тільки зачаток, жахливїсть щойно приїде, але того нїхто не бачить. „Kein triumph wird sein nur viele untergänge ohne wūrde“. Нездарнї носїї суверенних корон не впорядкують хаосу, один достойний старець (натяк на Гїнденбурга) знайде раду в потребї і врятує державу перед розвалом, але від гїршого ворога, що гряде, не зможе її оборонити. Не зї Сходу приїде порятунок, а від нової молодї, що не має облуди в душі і не обманює сама себе, якої зїр не камяніє на вид грізної дїйсности; з-помїж неї вийде муж, що дасть народовї новий закон і порядок, покладе на народний прапор вїчні вартостї і збудує державу, основувану вже в духовїй сферї. Зазначити треба, що новї подїї в Нїмеччинї, якї вїдбуваються на наших очах, не вичерпують тих предсказань, котрї сягають далеко бїльше в майбутнїсть, хоч є склоннїсть їх у тїм напрямї „їнтерпретувати“*).

Багато дальше сягає зїр віщої людини в „Brand des tem-pels“, де в формї драматизованого вїрша зображений наїзд гунів (назва гуни не має історичних ремїнісценцїй) до краю старої культури. Їхнїй вожд репрезентує свїжї і молодї сили свого свїту

*) Всупереч часописним вїсткам Георге і пїсля приходу нацїоналсоцїалїзму до влади в Нїмеччинї не змїнив свого вїдношення до нього і до самої смерти ставився до нацїоналсоцїалїстичного руху як і до демократичного ре-жїму повоенної Нїмеччини негативно.

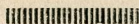
в боротьбі зі світом перестарілим, нетворчим, що зберігає лише старі багатства і цінності. Він дає образ володаря-героя, могутнього і сильного, але не жорстокого і дикого, глибоко зворушливого, але не податливого, суверенно самоопанованого, але не без внутрішньої потенції, який одними рисами нагадує минувшину (героїв гелленських мітів, Олександра В., Наполеона), а другими натякає на прийдешні часи.

Переклади Георге гідно доповнюють його оригінальні твори. Перше місце займають: Божественна Комедія Данте і сонети Шекспіра. Пів тисячеліття проходили німці біля Дантового безсмертного твору. Незалежно від десятків перекладів Комедії він не діяв як жива сила в німецьким духовім життю. Хоч яку пошану зберігав Гете для великого фльорентійця, хоч яке велике захоплення виявили романтики, проте залишився так космос Данте, як і його монолітний твір чужим для німецької духовости. Щойно Георге, творець рівнорядної величини з Данте, який до того вийшов з традицій католицької Церкви й водночас восприняв спадщину великих поетів світських, знайшов доступ до монолітної єдності Дантового твору, до виразної плястичности, тілесности*), а zarazом найвищої урухомлености постатей Комедії. Щойно відродитель німецької мови, що перетворив її в нову форму, міг дати вповні достойний оригіналові переклад, вправді лише в фрагментах важніших місць, бо переложити цілий твір — як казав Георге — переходить спромогу одного людського життя. Але ці фрагменти вводять Данте як живу, діючу силу в німецьку культуру і дають їй стільки, скільки з нього необхідно мусить мати кожний нарід не великої поетичної творчости.

Вже в зовнішнім життю цієї віщої людини видно подивугідну закономірність: його девять поетичних збірок — від „Азбуки“ до „Нової Держави“ — вже формально дають замкнену цілість. По появі цієї останньої Георге вважав свою творчість закінченою і почав приготувляти повне видання своїх творів. Після появи останнього тому помер так, як це предсказав собі перед тим 33 роки в „Terrich des lebens“, помер самотним без другів своїх, бо одних не було вже між живими, а другі по світі розійшлись, лиш його ангел був при нім і злагіднював його біль і смуток. Ще більш наглядною є ця закономірність у його внутрішнім життю і в змісті його творчости. Як живий організм ріс ступнево його твір, кожна нова збірка вказувала, як він своїм духом охоплював нові круги, переробляв їх і перетоплював творчою силою власної ідивідуальности та включав у свій космос. Джерело її лежить поза межами його свідомого і несвідомого, вона впливає з неминучої конечности його життя, на яке судьба поклала свою руку. Свідомість, що він має сповнити наложене на нього післанництво, почуття власної достойности, що впливає

*) Romano Guardini, катол. філософ і професор теольогічного факультету в Бресляві звернув недавно увагу на цю тілесність (Leiblichkeit) Дантових постатей.

з такої свідомости, і творча любов — це три основні сили, що визначували його шлях. А шлях цей провадив на вершини поетичного слова, які досі в цілій історії європейської культури змогло досягнути лиш кількох вибранців долі. Коли і по смерті він залишився загально незаним, незрозумілим і непризнаним, то це дає свідоцтво, як зубожіло духове життя модерних часів, в якому нема місця на дрогоцінні вартості справді великого мистецтва.*) Але історія вчить, що там, де появляються такі величини, як Георгіє, є підложжя для нового культурного підйому і він скорше чи пізніше наступить як наслідок діяльности такого велитня.

Володимир Залозецький.

В боротьбі за світогляд.

Недавно появилася книжка Теодора Геккера „Чим є людина“? (*Theodor Haecker: „Was ist der Mensch“?*; Jakob Hegner Verlag in Leipzig 05 карт. 3.80 мар., оправлена 5.50 мар.), яка стоїть в перших рядах на фронті боротьби за світогляд.

Геккер підходить до питання „чим є людина“? не з точки погляду атомістичної науки і філософії ХІХ. в., а з точки погляду універсалістичної, зі становища християнського світогляду. В звязку з тим виринає перед очима нашої душі могутнім чаром слова і стилю зображений світогляд, який стає для автора абсолютним мірилом в оцінці явищ. Основи того світогляду зарисовуються в трьох розділах, що повинні своїм змістом зацікавити також і тих наших читачів, які в нинішнім повоеннім хаосі шукають твердих основ світогляду. „Основи окциденту“, „Людина в хаосі“ і „Чим є людина“ ось найважливіші проблеми, що їх розвиває Геккер з точки християнського світогляду, в досить рішучій опозиції до нині поширених поглядів.

Вірі в „расу“ і в „абстрактну“ людину протиставить Геккер розуміння не в матерії й її примітивнім „principium individuationis“, зафіксованій різниці рас та національностей — а в духовій єдності, в факті, що ті реальні різниці між людьми не є на це, щоби між ними панувала ненависть, злоба, автаркічне ізольовання — а свідомість гієрархії буття та примату духа над тільки вегетативним плазуванням по землі. Теза нинішнього націоналізму звучить, що ніхто не приходить на світ як „людина“, а як француз, німець, англієць, грек і т. д. Одначе цей погляд веде до дальшої атомізації, бо як хто родився німцем, то чому ж не мав він родитися баварцем, швабом, саксонцем і т. д. Така індивідуалізація на основі біологічних матеріальних даних не мала би

*) Загальноєвропейську, не лише німецьку ситуацію духового життя характеризують слова, що повстали в звязку з обходами 100-ліття смерті Гете: „Goethe ist in diesem Jahr zum zweiten Mal gestorben.“